

Володислав ЖУРБА (Київ)

**JEVGENIJ PAŠČENKO. OD KIJEVA DO POLJICA.
TRAGOM PRASTARIH MIGRACIJA. – ZAGREB, 2010**

Книжка відомого українського славіста й кроатиста Євгена Пащенко “Від Києва до Полиці. Шляхом прадавніх міграцій”, видана 2010 р. в Загребі хорватською мовою, продовжує цикл наукових праць ученого, у яких він намагається простежити можливі зв’язки хорватського етносу з українським простором – передусім генетичні. Цій монографії передували дві інші роботи цього науковця, видані також у Хорватії: “Походження хорватів і Україна” (Рієка, 2006 р.) та “Етногенез і міфологія хорватів у контексті України” (Загреб, 1999 р.). У них комплексно було розглянуто питання українсько-хорватських етногенетичних зв’язків.

Праця “Від Києва до Полиці. Шляхом прадавніх міграцій” вийшла під егідою Асоціації хорватських українців, яку очолює Євген Пащенко, та за сприяння Хорватсько-українського товариства. Це вже п’яте видання бібліотечної серії *Ucrainiana croatica*, яку заснував і веде голова згаданої асоціації.

Тема власного етногенезу є досить-таки актуалізованою в Хорватії. У науковому дискурсі країни присутні різні концепції походження хорватського етносу – як міграційні, так і автохтонні. Проте найпопулярнішою й найбільш обґрунтованою є теорія про прихід давніх хорватських племен на узбережжя Адріатики саме з українських Карпат. Це, безперечно, є одним із головних аспектів великої зацікавленості нашою країною в сучасному хорватському суспільстві.

Варто зазначити, що в хорватському суспільстві завжди був наявний стійкий інтерес до України як до спорідненої держави не тільки в культурному, а й у політичному сенсі. Адже саме Україна була першою країною-членом ООН, яка визнала незалежність Республіки Хорватії 11 грудня 1991 р. А вже слідом за нашою країною цю державу визнали Німеччина, Ісландія, Австрія, Ватикан тощо. Хорвати, для яких вихід із цупких лабетів СФРЮ був доволі непростим, вельми цінують такий учинок, саме тому в Загребі одна з вулиць названа на честь України. Між іншим, Хорватія так само серед перших визнала незалежність нашої держави.

Незважаючи на те, що між двома нашими державами й народами за-свідчено взаємний інтерес і навіть взаємну симпатію, тема хорватсько-українських зв’язків серед вітчизняних науковців була досліджена спорадично й переважно неглибоко. У цьому контексті книжки Євгена Пащенко,

зокрема й остання з них – “Від Києва до Полиці. Шляхом прадавніх міграцій”, становлять неабиякий інтерес не лише для хорватських, а й для українських славістів і істориків.

Мета цієї праці – розглянути проблему походження хорватів з української перспективи. Автор ставив собі завдання не лише ознайомити своїх читачів з уже проведеним обсягом наукової роботи по цій темі, а й намітити шляхи для подальших досліджень і відкриттів. Книжка розвиває попередні спостереження автора, висловлені в його більш ранніх роботах, і спонукає хорватських учених до глибшого вивчення зазначеної проблеми. Автор апелює й до студентської аудиторії, прагнучи зацікавити майбутніх науковців іще недостатньо вивченими проблемами, які окреслені в цій роботі.

Уже сама назва тут указує на міграційні процеси, шлях яких умовно позначено, як од Києва до Полиці. Полиця (Poljica) – хорватський регіон при адриатичній смузі, на схід од Спліта. Полицький край зберігав свою самостійність з XIII ст. аж по XIX, коли цей регіон окупували війська Наполеона Бонапарта. А ще саме у Полиці зосереджувалися давні племена слов'янських завойовників, які почали з'являтися тут іще з VI століття. Тоді, підхоплені хвилею так званого Великого переселення народів, ініційованого вторгненням гунів у північну частину Римської імперії, різноманітні слов'янські племена та їх союзи рушили з теренів сучасної України й розпочали колонізацію багатьох візантійських провінцій на Балканах та своє розселення по узбережжю Адриатики.

На завойовницький характер цієї колонізації вказує культ громовержця Перуна, яким позначена хорватська топонімія: гори Перун, Перуни, Перунська навколо Спліта – не єдині тому свідчення. Цьому питанню присвячено перший розділ книжки, що має назву “Відголоси міфологічних уявлень”. У ньому Євген Пащенко поряд з коротким оглядом давніх культур, що мали місце на обширах України, описує й процес слов'янсько-іранської інтерференції, пов'язаної передусім з племенами скіфів та сарматів. Ця взаємодія залишила помітний слід у ономастиці прадавньої України та обумовила появу в слов'янському пантеоні нового солярного божества – Хорса. Від іранського кореня -horv, пов'язаного з ім'ям сонця, можливо, й походить назва одного з давньоруських чи то пак давньоукраїнських племен – білі хорвати.

У розділі “Далматинська Полиця і поляни Києва” автор указує на можливий відгомін племінних зв'язків хорватів і давніх русинів до розселення. Пащенко також аналізує збіги в міфологічній дохристиянській культурі на українських та хорватських теренах. Цікаво, що ця пов'язаність прадавніх просторів України та Хорватії тривала й у ранньому та пізньому Середньовіччі.

Особливу загадку науки становить вражаюча подібність пам'яток середньовічного права українців і хорватів – Руської правди й знаного в Хорватії Полицького статуту, який, на відміну від свого давньоукраїнського аналога, був чинний аж до XVII ст. Перші тексти статуту датовано 1400 роком, проте вчені не виключають існування й значно давніших його варіантів. До речі, текст статуту написано так званою ікавицею, тобто в ньому

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

має місце послідовна передача давнього старослов'янського ятя як /i/, що робить його вельми подібним до української мови. До того ж, нашій мові добре знайомі й такі лексеми з Полицького статуту, як *vojvoda*, *gaј* (у значенні “ліс”), *didic*, *lito*, *čovik*, *rika*, *toj*, *viga*, *više* тощо. Розглядаючи міжнародні зв'язки, які так старанно налагоджував Ярослав Мудрий у всіх напрямках, автор робить припущення про вплив давньоруської пам'ятки на створення цього хорватського законника. Євген Пащенко також не виключає можливості привнесення шляхом активних міграційних процесів на південнослов'янські, зокрема хорватські, обшири певних понять, притаманних ранньому законодавству на українських землях.

Також автор звертає увагу на багато спільних рис у організації суспільно-політичних формацій слов'ян на просторі від Дніпра до Адріатики: українська Запорозька Січ, хорватські міста-республіки Дубровник і Полиця тощо. Євген Пащенко спонукає науковців до більш докладного вивчення цих подібностей.

Український славіст приділяє увагу й не менш дискусійному питанню походження глаголиці, що в хорватській науці має велику історію. Адже глаголиця як жива писемна традиція в друкуванні церковних книг у Хорватії, на відміну від інших слов'янських земель, зберігалася аж до XIX ст. Великий осередок глаголяшів – хорватських друкарів глаголичним письмом – діяв і в Празі з 1348 по 1430 рр. Автор ознайомлює хорватських читачів з поглядами українського історика й археолога Михайла Брайчевського про можливу роль так званих сарматських письмен з північного Причорномор'я в подальшому створенні глаголиці. При цьому, як зазначає Євген Пащенко, Брайчевський виключав можливість тлумачення сарматських письмен як фонетичного письма. Також він не вважав це ані рунічним письмом, ані протоглаголицею, хоча й указував на велику подібність певних знаків у сарматських письменах і глаголичній абетці. Брайчевський також заперечував вплив норманів і готів на створення слов'янської писемності. Разом з тим він визнавав, що книги з Корсуня (тобто Херсонеса), написані невідомою абеткою, безперечно вплинули на одного з творців слов'янської писемності – Кирила. На думку українського історика, на той час на давньоукраїнському просторі вже існувало дві писемні традиції, одну з яких умовно можна назвати протокириличною, а іншу – протоглаголичною.

У розділі “Простори порівняння. Від Істрії до Загор'я” Євген Пащенко звертає увагу й на низку аналогій у міфологічних уявленнях давніх українців і хорватів різних регіонів.

Питання подібності хорватської та української топонімії вже бентежить багатьох лінгвістів. Одним з численних прикладів такої спільності, що їх наводить Євген Пащенко, можуть слугувати назви населених пунктів Києво, Кияни, Києвці в Хорватії, а також численні гідроніми Хорватка або Ховратка в Україні. Автор указує на можливі напрямки таких ономастичних досліджень.

У хорватському середовищі певний час актуалізувалася тема пов'язаності хорватського етносу з іранським. Євген Пащенко ознайомлює хорватську аудиторію з наявністю іранського фракталу й у топонімії України. Важливо

наголосити, що автор при цьому ґрунтується на найновіших дослідженнях видатного київського мовознавця К. М. Тищенка. До речі, на запрошення кафедри української мови та літератури філософського факультету Загребського університету відомий український лінгвіст перебував з лекціями в Хорватії. Спираючись на дослідження професора Тищенка та таких українських мовознавців, як А. Коваль та І. Железняк, автор аналізує результати слов'янсько-іранської інтерференції, які, зокрема, позначилися на українській й хорватській топонімії.

Міждисциплінарний напрямок досліджень українсько-хорватських паралелей поширюється й на етнологічний та антропологічний аспекти, розглянуті в розділі “Етнологічні порівняння”. Тут автор знову розгортає перед читачем низку аналогій, серед яких, приміром, розюча подібність у способі життя, веденні господарства й етнографічних деталях між українськими гуцулами та хорватськими скотарями з Велебита або велика кількість спільних деталей у хорватському та українському орнаменті й прикрасах різних регіонів. Автор наголошує на необхідності глибшого й більш системного вивчення таких збігів.

Не менш цікавим є спостереження про подібності в назвах грошових одиниць у середньовічній Україні та Хорватії. Адже, поряд із гривнею, у Стародавній Русі ходили й дрібніші монети – куни та вивіриці. Їхні назви пов'язані зі шкурками звірів куниці та вивірки (білки), які в давні часи були засобом плати. Як відомо, куна нині є державною грошовою одиницею Хорватії, хоча її витоки сягають глибини віків: шкурки куниці (так звана куновина) використовувалися для розрахунку в часи Середньовіччя в різних регіонах цієї країни – Славонії, Далмації та Примор'ї. А зображення куниці на хорватських грошах з'являється ще в XIII ст. Разом із тим у Хорватії були поширені й гривні, згадки про які можна знайти у ділових документах XV ст., однак деякі літописні дані вказують на те, що назва “гривня” на позначення грошей у Хорватії використовувалася й раніше.

Книжка Євгена Пащенко “Від Києва до Полиці. Шляхом прадавніх міграцій” розкриває для хорватів багато сторінок історії України, а також дає цікаві ключі для розуміння власне хорватських історії та етногенезу. Відзначені численні паралелі між Україною та Хорватією впевнено свідчать про те, що між просторами цих країн відбувалися міграційні процеси ще в дослов'янську добу. Поза сумнівом, це відбилося на становленні, а також духовній та матеріальній культурі обох народів. У слов'янський період ці міграційні процеси продовжувалися й мали, очевидно, не одну хвилю. Ця наукова праця знаного українського кроатиста, якого вже можна сміливо називати й хорватським україністом, передусім указує на необхідність подальшого вивчення цих процесів шляхом міждисциплінарного проекту за участі науковців як Хорватії, так і України, а також, можливо, вчених інших країн.